

עומקא דפרשה

- חשש פרעה במכת בכורות
- אופן מכת דם
- ובאש היאור
- הוא התחיל בעצה
- שער הציזון
- מלחמתה של תורה

- כס"ד ערש"ק כ"ד בטבת תשע"א
- מכת ברד בשירת דוד
- ההתראה במכת דם
- ההכאה בדם ובכינים
- ברד על החמה והכוסמת
- מופת הנחש ע"י אהרן

פר' וארא - בעניני עשרת המכות

ההתראה במכת דם

הרב צבי רותן

במכת דם אמר משה לפרעה כה אמר ה' בזאת תדע כי אני ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם והדגה אשר ביאור תמות ובאש היאור וכו'. וצ"ב דהרי מכת דם היתה בכל מימי מצרים ומדוע בהתראה משה מזכיר רק את היאור.

ונראה לבאר, דבעצם הדבר שהיתה התראה על המכות יש לדון מאיזה דין הוא, וביותר דהמכות היו בכל מצרים וההתראה היו רק לפרעה ואם הוא משום התראה על העונש היה צריך להתרות בכולם (ועיין בחי' הגרי"ז על התורה).

וראיתי במלבי"ם (פ"ז י"ד) דמבאר הדברים דהמכות היו ג' סדרים, ג' מכות ראשונות היו להודיע לכל העולם שיש אלוהו זהו מה שכתוב בזאת תדע כי אני ה', ואחר שהיו ב' מכות בהתראה באה מכת כינים בלא התראה דלא היתה צריכה לברר מציאותה ה' שכבר נתברר ע"י שני עדים, אלא דרך עונש להכותו מכה של בזיון על שהכביד לבו, וכן בסדר השני באו ב' מכות ראשונות לברר שה' משגיח על כל הארץ וכמ"ש במכת ערוב למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ ואחר שנתברר בב' מכות, המכה השלישית (שחין בסדר שני) באה בלא התראה רק בתור עונש, ובסדר שלישי באו ב' מכות בהתראה לברר שהוא בעל היכולת מאין כמוהו וכמ"ש במכת ברד בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, ואח"כ באה מכת חושך בלא התראה רק בתור עונש, עיי"ש.

וכן מבאר ברמב"ן פרשת בא (פי"ג ט"ז) דאמיתות הנבואה הוא רק ע"י שנגזר ע"י נביא וביותר כתב בפרשת יגש (פמ"ו ט"ו) שכל התורה ע"י ניסים אך הניסים נעשים ע"י נביא שיתנבא כן בתחילה הזכירם הכתוב דהוה דבר ברור, וענין ההתראה היתה להראות את אמיתות הג' ענינים דלעיל וכדברי המלבי"ם.

ועפ"י שייך לומר שבמכות נכללו שני דברים, א. עונש על מעשיהם וכלשון הפסוק וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנוכי, וכן משמע במשנה בסוף פ"ב דעדות דמשפט המצרים י"ב חודש.

ב. למען הרבות את אותותיו ואת מופתיו, אך ההתראה היתה לא מדין העונש דכל הדין התראה במכות היה לא מדין עונש אלא מדין מה שהקב"ה אמר והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים, וכדכתב הספורנו וז"ל, שאמר הקב"ה שירבה את אותותיו ואת מופתיו להשיב את מצרים בתשובה בהודיע להם גדלו וחסדו באותות ומופתים. ולפי"ז יש ליישב את הקושיא הראשונה מדוע משה התרה בפרעה רק לענין היאור ולא על שאר המימות, משום דבמכת דם היה חלוק דהדין אות ומופתים שהתקיים זה דווקא ביאור שהוא אלוה של פרעה אבל כל שאר המימות זה היה מדין העונש דבכל מכה התקיים בה הדין אותות ומופתים והדין עונש והדין אותות ומופתים התקיים דווקא ביאור אבל בשאר המימות היה זה עונש.

ההכאה בדם ובכינים

הרב יצחק ליסיצין

במכת דם נאמר (זי, ז) "הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונפכו לדם", ועוד נא' (זכ, ז) "ויך את המים". וכן בכינים כתיב (חי-יג) "והך את עפר הארץ". ואילו בצפרדע נאמר (נטה יד) במטף על הנהרות" ולא הוזכר לשון מכה, וכן בברד ובארבה כתוב "ויט משה את מטהו" ולא כתוב "ויך", וכן בקרי"ס.

ונל"פ שרק בדם ובכינים המכה היתה באופן שמציאות הדבר השתנתה, ולכן נאמרה הכאה כלפיהם, שהמים הוכו במה שבטלה מציאותם ונהפכו לדם. וכן בכינים, העפר הוכה במה שבטלה הוויותו ונהיה כינים. משא"כ בשאר מכות שלא נשתנה היאור להוציא צפרדעים ולא נשתנה המים בהורידם ברד או ארבה, וגם בקריעת י"ס המים נשאר "נד נוזלים" ולא הוכו.

מכת ברד בשירת דוד

הרב משה דנציגר

בשירת דוד ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו בסוף ספר שמואל ובתהלים י"ח בפסוקים י"ג י"ד מוזכר הצלת השי"ת מאויבים ע"י ברד וגחלי אש. "מנגה נגדו, עביו עברו ברד וגחלי אש. וירעם בשמים ה' ועליו יתן קולו ברד וגחלי אש. וישלח חצוי ופיצם... יצילני מאויבי עז ומשונאי כי אמצו ממני".

והנה לשון הכתוב שזו היתה ההצלה מאויבים, נאות יותר לאבני הברד שירדו בימי יהושע במלחמה שעשה עם מלכי האמרי שבאו להכות את גבעון כדכתיב שם בקרא שהיה אבני ברד, ואמרו בפר' הרואה (נד ע"ב) שהוא מן הברד שירד במצרים, ויותר הוא מתאים עם הברד שעתיד לירד בימי גוג ומגוג, כמו שנתנבא על זה יחזקאל [ל"ח] "ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו" וא' שגם זה מאותו ברד, וכמו שאמרו בילקוט בפר' וארא, והלשון אבני אלגביש שאמרו שם בפר' הרואה הרי ליתיה בקרא ביהושע, ומיחזקאל למדוהו, ומ"מ הכל מין ברד אחד, וגם במצרים הרי השמיד הרבה מן האויבים, ולפענ"ד לא רק הפסוקים הנ"ל מדברים מהברד אלא הכל הוא פר' שלימה מענין הברד וכמו שיתבאר. [ובילקוט שמואל משמע שירד ברד בים סוף, וכן הוא ברש"י בתהלים, אבל בשמואל ליתנהו לתיבות על ים סוף ברש"י, וצ"ע].

והנה בפסוק ד' "מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע", והיינו שבטוח בה' ומהללו שיושיענו ועי"ז נושע וכמו שהביאו בילקוט מחזקיה, ואח"כ ממשך פסוק ה' ו' "אפפוני חבלי מות... חבלי שאול סבבוני...", שפעמים שכבר מקיפים האויבים ואז מרוב בעתה הוא אינו מרגיש בטחון וכאילו רחק ממנו, ועל כן צייר כאילו צריך לבוא צעקתו עד מקום רחוק, וכמו שאמר (פס' ז) "בצר לי אקרא וגו' ישמע מהיכלו קולי ושועתי לפניו תבוא באזניו", ויש בזה כונה שניה בזה שמתואר כמרחק שכן תבוא צורת ההצלה וכמו שמבאר.

והחל לבאר היאך הכין אדון כל העולם ההצלה, ואמר (ח-ט) "ותגעש ותרעש הארץ... גחלים בערו ממנו", שתחילה געשה ורעשה הארץ ומוסדי הרים עד שעלה עשן, ואש מפי ההר תאכל וגחלים בערו מן ההר, ואח"כ ממשך ההכנה להברד (פס' י) "ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו" שבמקום אחר הכין ערפל וכביכול ירד שם שמן הערפל הזה עתיד לירד הברד.

"וירכב... וידא על כנפי רוח" (יא, א), היינו שהביא במהרה על כנפי רוח את הערפל למקום הר הגעש, ובמקום שיש הר געש לא יוצרו עננים, והיות הכל פועל שם הקב"ה להביא הברד מתואר (יב-יג) ישת חשך סתרו וגו' ואז מנגה נגדו, היינו מן הנגה שיש מההר כנגד הערפל עביו עברו ברד וגחלי אש, וכ"ז ההכנה עד (יד-טו) וירעם בשמים ה' וגו' וישלח חצוי ופיצם וברקים רב ויהומם, זוהי מכת הברד עצמה, [ולשון מהומה מוזכר גם בברד שירד בימי יהושע], והיינו שהאש תוכן בהר הגעש ובהתחבר חשרת מים עם הר הגעש יכין בזה ברד, והנה גם ביחזקאל נתנבא שיהא רעש גדול ואח"כ ונשפטתי אתו וגו' וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית וגו', ואולי זהו נמי פי' בקרא ביחזקאל וקראתי עליו לכל הרי חרב שיהיו ההרים עצמם לחרב.

והנה כל הרחבת התאור בזה הוא בא כנגד מה שפעמים הצרה אופפת, ומאבד האדם בטחונו שאין רואה פתח ההצלה לפניו וכמו שביארנו תחילת הענין, וע"ז הראה היאך שהופך סדרי עולם ומכין תשועה, וע"ז בא המשך הפסוקים שכנגד מה שאמר בתחלה "נחלי בליעל יבעתוני" שהוא רואה לפניו נחל שוטף, צייר עתה היאך שאותו נחל יבש וע"ז אמר (טז-יז) "ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל וגו' ימשני ממים רבים", היאך שבכל ההצלה הזאת מיד ראה מקום הלוך המים והיינו שכל הנחל כלא היה.

כי אפילות הנה

הרב טודרוס טרעפ

בפס' **"והחטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה"** כי רש"י כי אפילות הנה - מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה, ואע"פ שנאמר ואת כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הראויים ללקות בברד ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו. וכי הרא"ם פי' מפני שנחלקו מקושיית ואת כל עשב השדה הכה הברד דמשמע בין המאוחרות שהיו רכות בין הקודמות שהיו קשות הוצרכו לפרש כי אפילות הנה מענין פלא שנעשו בהם פלאי פלאות ולא ידעתי מה יעשו בפסוק כי השעורה אביב והפשתה גבעול דמשמע שאילו לא היתה השעורה עומדת בקשה והפשתה בגבעוליה היו ניצולין והוא סותר מאמר את כל עשב השדה הכה הברד והרא"ם נשאר בקושיא.

ועוד יש לעיין דלכאורה מה ק"ל לרש"י ממה שכ' ואת כל עשב השדה הכה הברד די"ל דבאמת הברד הכה כל עשב השדה אלא דהחטה והכוסמת לא נשברו משום שהיו רכות זרד לשון נכתה הוא לשון שבירה כמש"כ רש"י שאין נון במקום ה' לפרש נוכתה כמו הוכתה אבל "הכה הברד" הוא לשון כפאה.

ונראה עפ"י מש"כ בחי' מרן ר"ז הלוי עה"ת לדייק מהפסוק "ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל בהמה ועל כל עשב השדה", דנראה מלשון הכתוב שהברד לא ירד רק במקום שהיה אדם או בהמה או עשב השדה, דאל"כ למה פרט הכתוב הלא פשיטא דכשברד יורד על כל מה שימצא, והיינו דהברד ירד רק במקום שהיה מה להכות ולפ"ז יוצא דכיון דהחטה והכוסמת היו רכות ולא היו יכולות להשבר א"כ הברד לא ירד עליהם בכלל דלא היה מה להכות משא"כ לפי מדרש רבי תנחומא הברד ירד על החטה ועל הכוסמת להראות הפלא שאעפ"כ לא נשברו.

ולפ"ז י"ל דזהו גופא מה דהיה ק"ל לרש"י דכיון דהברד לא ירד על החטה והכוסמת בכלל א"כ איך י' ואת כל עשב השדה הכה הברד ועל זה רש"י תי' דהכוונה רק על מה דהיה ראוי ללקות בברד משא"כ לפי מדרש רבי תנחומא ל"ק בכלל דהרי באמת הברד ירד גם על החטה והכוסמת אלא דלא נשברו וא"כ י"ל דגם לפי הפירוש השני מה דנשברו היה רק משום שהיו קשין אלא דס"ל דהכל היו קשין ולא היו מאוחרות ומה דהחטה והכוסמת לא לקו היה מענין דלא ובא דלא ניחא להו לפרש כפירוש ראשון הוא משום דמשמע דהברד ירד גם על החטה והכוסמת ומוכח דכולם היו קשין.

ועוד י"ל בפשוטו דהנה רש"י בב"מ ק"ו: כי "בחרפי - חטיף ושיפון הנזרעין בתחילת החורף, באפלי - שעורין וקטנית הנזרעין באדר", והטבע דחטיף נזרעין קודם השעורים וי"ל דלכן לא ניחא לפירוש הדכי לפרש כפירוש הראשון דהלא חטיף אינו מאוחרות ולכן פירשו דהטעם דלא לקו היה מענין פלא ובאמת גם החטיף היו קשין ודו"ק.

עשיית מופת הנחש ע"י אהרון

הרב זיו שצ'לקה

ג' המכות הראשונות (דם, צפרדע, כינים) נעשו ע"י אהרון הכהן ולא ע"י משה רבינו, והטעם כתב רש"י (ז,ט) ומקורו במדרש רבה (פ"ט) שהיאור הגין על משה כשנשלך לתוכו וכן העפר הגין עליו כשהרג את המצרי והטמינו בחול ולכן אינו דין שילקו על ידו. ומוכח מכאן שכל המכות היו ראויות להעשות ע"י משה כיוון שהוא המנהיג אלא שבמקום שיש הכרח נעשו ע"י אהרון.

והקשו המפרשים ז"ל מדוע אם כן כאשר נשלחו משה ואהרון אל פרעה כדי לעשות מופת ולהפוך את המטה לנחש, היה אהרון זה שעשה את המופת ולא משה ככתב (ט,ז) "ואמרת אל אהרון קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין", ומה היה ההכרח כאן שדווקא אהרון יעשה את המופת ולא משה (ועיין בבאר השדה, באר היטב, משכיל לדוד (שם) מש"כ בזה).

ונראה לתרץ שגם כאן הסיבה שאהרון הפך את המטה לנחש ולא משה, היתה משום הכרת הטוב, שהרי המטה שבו נעשה המופת היה המטה של משה כמו שכתב הראב"ע (ט,ז), ומטה זה שימש למשה כמשענת מפתת זקנותו, וכן שיעה לו ברעיית הצאן כמו שכתבו הראב"ע והמלבי"ם (ד, ב) וכיון שיהיה המטה למשה לעזר אינו בדין שילקה על ידו להפוך לנחש, וכמו היאור והעפר.

חשי פרעה במכת בכורות

הרב יעקב ישראל יונגרמן

במכת בכורות כתוב (יב,יב) "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' ופירש"י דעבודה זרה של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ. והמקור מהמד"ר (פס"ו, ט"ו). ומבואר דבמכת בכורות היו ב' ענינים, גם שמתו הבכורות, וגם שנתכלתה העבודה זרה.

ונראה לבאר בזה דכאשר פרעה רץ למשה ואהרון להתחנן שיצאו ממצרים, אמר "וברכתם גם אותי" ופרש"י התפללו עלי שלא אמות שאני בכור. ולהנ"ל י"ל עוד דמלבד החשש שימות מדין בכור, חשש גם מדין ע"ז שהרי עשה עצמו ע"ז כדאי' במדרש (שמו"ר פ"ח) וברש"י (ט,ז).

אופן מכת דם

הרב חנינה הסגל

אי' בחזקוני על הפס' (שמות ז' כ') "ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם" וז"ל "לא נעשה היאור דם כי אם לפי שעה ומיד מתה הדגה מחמת הדם ואחר כך חזר היאור לקדמותו, ומה שכתוב ולא יכלו מצרים לשתות ממימי היאור, לא מפני שהיה דם, שלא מצינו שבקשו להסיר המכה, אלא משום 'והדגה אשר ביאור מתה ויבאש היאור, וראיה לדבר ועשו כן חרטומי מצרים, ואם לא חזר היאור לקדמותו היאך יכולין לעשות כן' עכ"ל.

ובאמת המתבונן בל' הפסוקים יראה דמשמע כדברי החזקוני, דאי' בפס' (כ' כ"א) "ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם, והדגה אשר ביאור מתה ויבאש היאור ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ויהי הדם בכל ארץ מצרים", ולכאוי' מהו הלשון 'ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור' הלא אין זה מים כי אם דם, ומשמע דבאמת היו מים ביאור ורק שלא יכלו לשתותם, ולדברי החזקוני הוא מבו' דבאמת היה מים רק שלא יכלו לשתותם מפני שהביאשו.

ובהמשך הפס' נא' "ויהי הדם בכל ארץ מצרים", ולדברי החזקוני הוא מבו' שפיר דדוקא ביאור שהיו בו דגים סגי במה שנעשה דם לפי שעה, כיון דע"י הדם מתו הדגים ויבאש היאור ומעתה לא יוכלו לשתות ממנו מפני בואשו, אך בכל מקומות המים במצרים שלא היה בהם דגים ואין מה שיבאשם, אזי בכדי שלא יוכלו המצרים לשתות מהם כל השבוע בע"י שיהיו דם למשך כל ימי השבוע.

עוד אי' בפס' (כ"ד) "ויחפרו כל מצרים סביבות היאור מים לשתות כי לא יכלו לשתות ממימי היאור", ויש להבין מה ניסו המצרים לחפור הרי רואים שכל ארץ מצרים הוכתה בדם, ואף אי' נימא שסברו שאולי בתוך האדמה יש מים, עדיין קשה למה חפרו דוקא סביבות היאור ולא במקומות אחרים.

אמנם לדברי החזקוני הנ"ל הוא מבואר נפלא, דבכל ארץ מצרים באמת לא ניסו המצרים לחפש מים כלל כיון שראו שהכל דם ואין מה לחפש, אמנם בסביבות היאור מאחר שראו שהיאור חזר להיות מים אזי סברו שהאזור של היאור הוא אזור של מים, ורק שביאור עצמו יש בעיה פרטית שהיו שם דגים ומתו ויבאש היאור, אמנם באם יחפרו סביבותיו אולי ימצאו מקום עם מים שיהיו שם המים ראויים לשתיה כיון שבמקומות החפירה אין דגים ואין מה שיבאשם, לכן חיפשו כל המצרים מים סביבות היאור.

ובאש היאור

הרב י. פרילמנר

במכת דם מתבאר מהפסוקים שהיו ב' חלקים, א' המים נהפכו לדם. ב' היאור הבאיש. ובעצת זקנים לבעה"ת הקשו למה היאור באש, ותירצו בבי' אופנים, או שהיאור רק מראהו היה דם אך טעמו היה מים ולכן נבאש היאור כדי שלא יוכלו לשתות ממנו. או שהיאור נהפך לדם ממש אך המצרים היו שותים גם דם כמנהג אוה"ע בזמן התוס', וכו"מ בפס' כ"א. ונראה דכוונתם באופן הב' דמה שלא יכלו לשתות הוא רק מחמת ההבאשה.

ובחזקוני כי' דלא נעשה היאור דם אלא לפי שעה, ומיד מתה הדגה ע"ז, ואח"כ חזר לקדמותו, [וראייתו מדלא מצינו שבקשו להסיר המכה], והא דלא יכלו לשתות משום ההבאשה.

אמנם מצינו בריטב"א בהגש"פ (ד"ה ובמפותים זה הדם) במ"ש דם ואש ותמרות עשן, שכ' "ובמדרשו של ר"ש שהיו נעשים **כאש שורף** ומתמלא כל מצרים עשן מהם, שנא' דם ואש ותמרות עשן". הרי דס"ל שהדם היה שורף ולא יכלו לשתותו מפני הכת דם, וע"כ צ"ל דמה שהיאור נבאש הוא מטעם אחר, ואולי כדי לשבור את אמנותם, של המצרים שהיאור הוא אלוה.

ואם הריטב"א ס"ל כהחזקוני, א"ש דהיאור נבאש כדי שלא יוכלו לשתות כפשיטה דקרא דמה שנהפך לדםשהיה כאש שורף הוא לפי שעה.

הוא התחיל בעצה תחילה

הרב יצחק ליסיצין

במכת צפרדע נאמר (ז,כח) "ועלו ובאו בביתך" ואח"כ "ובבית עבדיך ובעמך", וכי' רש"י (עפ"י שמו"ר י, ג) הוא התחיל בעצה תחילה ויאמר אל עמו וממנו התחילה הפורענות. וצ"ב דהרי במדרש לעיל (שמו"ר א, ח) איתא שהמצריים הם שאמרו לפרעה בא ונזדווג לאומה זו, וכיון שהתנגד הורידהו מכסאו ג' חדשים, עד שאמר לעשות כרצונם, וא"כ הם פתחו תחילה.

וי"ל דפתיחתם בטלה בהורדתו מכסאו, ומעצמו מרצונו למלוך פתח שוב בעצה תחילה. [ועד"ז נהוג ליתן דמי שדכנות למציע שעל ידו יצא לפועל, ולא למציע הראשון שהצעתו יודה אחרי שהציע].

דין בית במכת ברד

בפס' (ט,ט) כל האדם והבהמה אשר יצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו. ע"י משאת המלך בשם הגר"ז ז"ל דאין הכוונה שהבית היה הגנה מהברד, אלא שכך קבע הקב"ה שמכת ברד תהיה בשדה ולא בבית. ועפ"ז כי דאף בית שאינו מסתור גמור אלא שעשוי ע"י לבד או גוד אסיק וכדו', לא ירד בו ברד כיון שיש לו דין בית.

ובענ"ד צ"ע כי כשם שכתבו שגדלות בן י"ג היא משיעורין הלל"מ ולא נאמר לכו"נ, כך גם גוד ולבוד הלל"מ (עירובין ד, ט). וא"כ בב"נ וביותר קודם מ"ת. עדיין לא היו דיני לבד וגוד.

תכלית המכות - לימוד האמונה

אי בספרי האזינו (לבג), "שלא הביא המקום פורענות עשר המכות על פרעה ועל מצרים אלא על שלא קידשו שמו הגדול בעולם".

ומבואר בראשונים שהמכות חיזקו את עיקרי הדת, כמ"ש הרמב"ן (בסוף הפר') שהודיעו את ההשגחה (ח"ח), והחידוש (ט,כט), והיכולת (ט,יד). וכע"ז ברמב"ן פר' יתרו (בפס' אנכי) שיצ"מ מורה על מציאות והשגחה, חידוש, ויכולת [וייחוד]. ועי' רש"י בפס' "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (ח"ח) - אע"פ ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים. וברבנובחי (ט,יד) - נמצא משגיח ויכול.

עוד כ' הראשונים (בהגש"פ) דענין דצ"ך עד"ש באח"ב הוא שכל שלש מכות בפנ"ע, ולפ"ז חילקו המפר' [עי' מלבי"ם ט,יד. כלי יקר ז,יז. העמ"ד ט,יד] את התועלת שנאמרה בפס' "למען תדע": דצ"ך - מציאות ה' [כי אני ה' ז,יז]. עד"ש - השגחה [בקרב הארץ" ח"ח (בערוב)]. באח"ב - יכולת /ייחוד [כי אין כמוני" ט,יד].

והמהר"ל בגבורות ה' פל"ד (ד"ה ומת) ביאר את לימוד האמונה המיוחד לכל מכה ומכה, ממכת דם במים שהם תחתוני התחתונים (עי' שמות כד, עד מכת בכורות שהיא בנשמת האדם שהיא עצם רוחני ומעלתה למעלה מן השמים, יעו"ש. ועי' בחיי עולם ח"א פט"ו דג"כ פירט בזה.

ובפשטות עיקר לימוד האמונה נועד למצרים. אכן יש שפי' שיעקר לימוד האמונה היה לישראל, והארץ בזה במדרש הגדה (ד"ה ובמורא גדול) שתכלית המכות היתה להשריש את האמונה בלב ישראל, שהיו זמן ארוך בגלות הדעת והחטא. וכדי לעקור טעויות וטעותות ומושרשות בעומק צרף ריבוי ניסים ובאופנים שונים, וכל מכה ומכה פעלה בנפש עד שעמדו על אמונת האמת. וכע"ז מבואר בבית הלוי ר"פ בשלח ע"ש.

תכלית המכות - עונש למצרים

במ"ר (יב) מבואר שעשרת המכות כנגד י' גזירות שגזר פרעה, ובעוד מקומות במדרשים נתבאר שהיה באופן של מדה כנגד מדה, (עי"ש יא-יב ותנח" בא וילקו"ש קפב). ובמשת ר"א פ"ט מבואר שאף המינים והסוגים בכל מכה, היו לצורך זה "שכוא"א מן המצרים היה נידון במכות הללו לפי שעבודו ששעבד את ישראל".

וכן מבואר בד' רש"י בברית בין הבתרים (טו,יד) דן אנכי - בעשר מכות [אכן עי' בתיב"ע שם שכ' ד"יין אנא במאתן וחמשין מחן", והיינו על הים ולא י' המכות, ויתכן דס"ל כהספרי לעיל די המכות לא באו לעונש].

ובחיי הרי"ז הלוי (עה"פ ראה נתתיך) הוכיח כן מהמש' בעדיות משפט המצרים י"ב חודש (עי' לק' בענין זמן המכות), דמשמע שהמכות הן "משפט" כעין דאי שם במשנה משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש. ועוד מובא בשמו (הגש"פ מבית לוי עמ' קעה) דזהו הביאור בפיוט עאכ"כ שעשה בהם שפטים וכו' והרג את בכוריהם, דלא נכלל בשפטים משום דהם היו לעונש על השעבוד, משא"כ מכת בכורות שהיתה עונש על המיאון וכדי שישלחם. ועי' גבורות ה' פנ"ז. וכן משמע מלשון המשנה באבות (ה,ד) עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים.

והספורנו (ז,ד) כ' שלא היו עונש, אלא כל המכות היו "אותות ומופתים" להשיבם בתשובה, ורק מכת בכורות וים סוף היו "שפטים" דהיינו עונש, מדה כנגד מדה.

אמנם אף אם עיקר תכלית המכות לעונש, מ"מ פשיטא דצורת העונש בדרך זו דוקא, ונועה להודיע את שם ה' כמפורש במקראות וללמד את האמונה ככל"ו. ועי' אמת ליעקב דממה שמצינו במכת ברד שאמר משה לפרעה ועתה שלח העז את מקנך וכו', מבואר שהעיקר אינו העונש למצרים, אלא הבלת השגחה ה'.

עשרה ניסים לישראל במכות

במשנה באבות (פ"ה מ"ה) עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים, ופי' הראשונים שהנסים הם שלא נזוקו אבותינו במכות. [ועי' רש"י בפר' כי תבא (כח,ט) שישראל היו יראים שמכות לא יבואו גם עליהם].

וכ' רבינו יונה שבכולם מפורש בהם שבישראל לא שלטה המכה, [ועי' במאירי שהארץ לבאר המקורות שהמכות לא פגעו בישראל], לבד מכת הכינים שכתוב ותהי הכנס באדם, ולא הפרישה בין מצרים ובין ישראל, אלא שקבלה היא ביד חכמים שאף גם זאת ישראל לא לקו בה.

ז"א שמכת כינים היתה גם בארץ גושן אבל לא ניזוקו ממנה, וכ"כ להדיא הרמב"ם בפיה"מ "אבל היו נמצאים אצלם ולא היו מצערים אותם". ויש שהביאו ראיה לזה מהמדרש (בב"ר צו) שיעקב ציוה אל תקברני במצרים שסופה להיות עפרה כנים, ומוכח דגם בארץ גושן עפרה יהיה כנים, שאל"כ יכול להקבר שם.

אך דעת האבן עזרא (ז,כד) שמכת דם צפרדע וכנים "היתה כוללת המצרים והעברים". [ועי' בפ"י אבי עזר שם ש' ואנו אין לנו אלא דברי רבותינו ז"ל שממכת דם העשירו ישראל וכו'].

הנאה ממעשה ניסים במכות דם

במדרש (שמו"ר ט,י ותנח" יג) מבואר שישראל היו מוכרים למצרים מים, ועי"ז נתעשרו. ויש מהאחרונים שהקשו דהרי אסור להנות ממעשה ניסים, כמ"ש רש"י בתענית כד. "משום דמעשה ניסים הוא ואסור להנות ממעשה ניסים כדאמר לעיל ואם עושים לו נס מנכין מזכויותיו". [וכה"ק החיד"א (בנחל קדומים פר' בשלח) איך אכלו בני" את המן].

ובס' החיים (לרש"ק, או"ח תרע"א, בט"ז) כ' שהאיסור רק להנות מגופו אבל מותר למוכרו, והוכיח כן מנס השמן דאלישע שאמר לאשת עובדיה "לכי מכרי את השמן". [ועי' מדבר קדמות (גכ"א) דז"ג היתה שאלתה] ולפי"ז ל"ק. אכן צ"ב לפי"ז איך שתו ישראל בעצמם את המים. ועי"ש בס' החיים דהאיסור מדרבנן אבל מה"ת מותר והמן והשליו והבאר יוכיחו.

וכע"ז כ' בס' אלפי יהודה (וארשא תרמ"ח) דאף דאסור ליהנות אבל מותר לפרוע חובותיו דהוי כמבריא ארי ול"ח הנאה, [וראייתו ג"כ מאלישע שא"ל "ושלמי את נשיךי"]. וישראל פרעו בזה חובותיהם.

ובס' אמירה נעימה (ברעזיץ תקס"ג) תי' לפי המפר' שהיאור עצמו לא היה דם אלא רק כשהמצרים שאבו ממנו נהפך לדם, וא"כ לא נעשה לישראל שום נס. ובאר דלכן נא' והדגה אשר ביאור מתה שהיה נס נוסף, ונצרך לב' ניסים משום הא גופא שיוכלו ישראל להתעשר ממכירת המים. ודק' מהא דהדרשה הנ"ל נאמרה על פס' זה. [ויש שהביאו פי' זה בשם הגר" נפתלי הירץ], ועי' פני דוד וארא שהשיג ע"ז.

ועי' גבור"א תענית כה. דרק למי שנעשה הנס בשבילו אין ראוי שיהנה. וא"כ הכא ל"ק שהרי הנס נעשה להכות את מצרים. [אך יל"ד דהפרכת הדם למים נעשה בשביל ישראל]. ובפרדס יוסף תי' עפ"י הגבור"א דכ"א מישראל נתן המעות במתנה לחברו. ועי"ש שהאריך.

ועי"ל עפ"י משמעות רש"י בתענית דהאיסור ליהנות משום שמנכין לו מזכויותיו, וא"כ בנס שנעשה בשביל רבים אין שייך מנכין מזכויותיו. וכ"כ המצפ"א בתענית כד: עי"ש. [אכן לפי המפר' דהכל היה דם ורק כשלקח ישראל בידו נהפך למים, יש לדון דלכ"א הוי נס בשבילו].

ובפשטות י"ל דמה שחזר הדם להיות מים אצל ישראל, אינו נס כלל אלא חזרה לטבע, ואין כאן הנאה מנס.

זמן המכות

תנן במס' עדיות (פ"ב מ"י) משפט המצריים שנים עשר חודש. והלימוד מפורש בסדר עולם (פ"ג, והובא ברבא"ד בעדיות) שנאמר ויפץ העם לקושש קש לתבן, אימתי דרכו של תבן, באייר, והם יצאו בניסן.

והק' הריעב"ץ (בלחם שמים) שהרי כל מכה שמשנה חודש, (שבוע מכה והטאר התראה, רש"י ז,כז, עפ"י שמו"ר ט,יב) א"כ נשאר שני חדשים פנויים ואיה המשפט. ואמנם המהרש"א בעדיות כ' דבאמת כל מכה נמשכה חודש עם ההתראה, אבל הי' חודשים לא היו רצופים, [וכ"כ בח"א ר"ה יא: [אך דאל"כ התחילו רק בתמוז דהיינו י' חודשים לפני ניסן].

אכן עדיין קשה דלכא"ו אין כאן משפט שנמשך י"ב חודש, (וכמדוק' בד' היעב"ץ). ועי' תפארת"י שכ' דל"ד חודש מצומצם שמשנה המכה אלא קצת יותר.

והרעב"ץ שם (בסו"ד) יישב דלא נא' במתני' שמכות מצרים יב"ח אלא משפט המצריים, וזה התחיל משעה שבא משה לפרעה וא"ל שלח את עמי, שמהז התחיל הש"י לישב עליהם במשפט, ואחרי חודש אחד עשה מופת התנין, וחזר ובא באמצע תמוז ואז התחילה מכת הדם. וכע"ז כ' הגר"א בביאורו לסד"ע דהמכות עצמן לא היו י"ב חודש, (עי"ש הטעם) אלא משעה שנדבר עמו בסנה נחשב למכות מצרים.

אך התוס' בר"ה (יא.) כ' להדיא שהמכות התחילו מניסן. וכ"מ בבעה"ט (ה,ג) שהמכות נמשכו שנה שלמה.

ובפס"ז בא (י פר' כד) י"א שמחודש שבט התחילו המכות למצרים, ולכן נקרא "שבט" - שְׁבֵט לַמִּצְרַיִם. [ואף לז' הגמ' והמדרש י"ל דמשו"כ נקרא שבט שאז התחיל סדר באח"ב].

המשך השעבוד בזמן המכות

אי בר"ה יא. בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, ופירש"י ששה חודשים לפני גאולתם פסק השעבוד. וכ' התוס' דאע"פ שהתחילו המכות מניסן, דמשפט המצרים י"ב חודש כדתנן בעדיות מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי.

ועי' שבלי הלקט בסדר ר"ה (רפו) הטעם שקבעו בקידוש ובתפלה דר"ה זכר ליצ"מ, משום שבר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים.

והספורנו (ו,ו) כ' כפי' הפס' והוצאתי אתכם סבלות מצרים, שמיום התחלת המכות ישקוט השעבוד. וצ"ע מהגמ' בר"ה.

ועי' בהעמק דבר (ו,ו) דבר"ה שבטלה העבודה, היה במכת ערוב, שאז בטל מהם עסק חומר ולבנים, ונתקיימה בזה ההבטחה "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים". אבל עדיין היו בחזקת משועבדים לעבדות עד שהגיעו למכת ברד שאז התחיל להוקיר את ישראל, ועי"ז נאמר "והצלתי אתכם מעבודתם". ובמכת בכורות נגאלו לגמרי להיות בני חורין ונתקיים "וגאלתי".

נושאי הגליונות הבאים

כא - ברכת החודש
בשלה - הידור מצוה (ואנוהו)
יתרו - לא תחמוד
משפטים - צער בע"ח
תרומה - בנין בית הבחירה

ד"ת מותאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל', בתיבות "עומק דפרשה" שבפתח אוצה"ם "בית יוסף" רח" שד"ה, ובברכפלד ליד ביה"נ "בני הישיבות" שד' יחזקאל.
או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net
חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א].

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.
תגובות יתקבלו בעיון שם מלא בלבד,
[בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

לע"נ הרב מרדכי ב"ר אברהם אליהו ארנפרוינד ז"ל נלב"ע כ"ו טבת תשד"מ ת.נ.צ.ב.ה

גליון עומק דפרשה יו"ל בס"ד מדי שבת בשבתו,
במודיעין עילית וברמת שלמה.
[הנושא אחיד, והכותבים מכני המקום].

ניתן להשיג עלונים קודמים ומקבילים בטל' 054-8447267
אפשרויות ליסוד העלון במקומות נוספים, יתקבלו בשמחה.

לקבלת הגליון בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

מלחמתה של תורה - קושיא

כ' המחבר בהל' תפילה (סי קד ס"ה) אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכו' עכ"ל. משמע דדוקא אם שהה בפעם אחת כדי לגמור את כולה הוא הפסק, אמנם אם שהה כמה פעמים ובכל פעם פחות מכדי לגמור את כולה אין השהיות מצטרפות, אפי' אם בצירוף כולן יש כדי לגמור כולה. וקשה לי דבהל' שחיה י"ד כג, ס"א מבואר דאם שהה באמצע השחיטה כדי לגמור את כולה שחיטתו פסולה, ובס"ג שם מבואר דה"ה אם שהה כמה פעמים ובצירוף כל השהיות הוא כדי לגמור כולה שחיטתו פסולה, וא"כ מאי שנא שחיטה דאמרינן דשהיות מצטרפות ותפילה אמרינן דאינן מצטרפות. [ועי' הגהות רעק"א באו"ח סי' ס' ודע"ת שם].

הרב אלקנה אוסטרן

הלומדים מוזמנים לשלוח את תשובותיהם בקצרה
לפקס 9760672 או למערכת

מלחמתה של תורה - תירוצים

בכו' שהתפרסמה בגליון הקודם, על מש"כ הפמ"ג (או"ח סג, דדיון כוונה בפס' ראשון דקר"ש הוא מדרבנן, ותמוה לפי"ז אמאי חתן פטור מקר"ש משום שטרדתו מונעתו מלכוון [ברכות טו], והא יכול לקיים המצוה מדאורייתא גם בלא כוונה.

הרב יואל טויב כתב ליישב דמש"כ הפמ"ג שכוונה בפס' ראשון מדרבנן, היינו לגבי דיעבד, אבל לכתחילה ראוי או אולי אפילו חובה לכוון מדאורייתא, ואף שיכול לקיים המצוה בלא כוונה זו, מ"מ הרי פטור החתן הוא מדין עוסק במצוה, כמ"ש רש"י בברכות י"א, וכל שיש סתירה בין מצוה למצוה ואפילו רק לפרט מן המצוה, שייך הפטור של עוסק במצוה. [דהאי חזינו ד"א דאף באפשר לקיים שניהם פטור, ואף להחולקים י"ל דמודו דכשאנו יכול לקיים המצוה בשלמותה שייך פטור דעוסק במצוה].

ועוד כתב דאפילו אם הוא רק דרבנן, יתכן דלסבורים דעובמ"צ דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, ה"נ כשעובמ"צ שסותרת לפרט דרבנן ממצוה אחרת פטור לגמרי. אמנם העיר בזה הרב ג. א. שהוא חידוש לומר דאף אי הוא רק מדרבנן פטור, דכיון שיכול לקיים המצוה דאורייתא בשלמות, למה יפטר מהחייב דאורייתא, ולא דמי לעובמ"צ דרבנן.

והרב יהודה כץ כתב לתרץ עפ"י הר"ן בסוכה כה. דאפי' באפשר לקיים שניהם ג"כ אמרינן דעוסק במצוה פטור מהמ"צ, ומשום דלא חייבתו תורה לטרוח לצורך מצוה אחרת, חוץ ממצוה שאין בה טורח כלל. וי"ל בטעם הדבר דרצתה תורה דיהיה לבו פנוי למצוה, ולכן פטור ממצוה אחרת כיון שע"י טרחתו בה יפנה מחשבתו מקיום הראשונה. וא"כ י"ל דאע"פ שאין חיוב מה"ת לכוון, אמנם ודאי שגם מה"ת קיום המצוה חביב ומעולה בכוונה, ולא גריע מהידור מצוה, וכבר נחשב מצוה שיש בה טורח, ויש כאן מקום לחוש שיפריענו מקיום הראשונה ופטור. [אמנם לעצם הסברא הנ"ל אין ראיה מהר"ן כיון שפי' שם (יא: ד"ה חתן) דחתן ובני חופה חייבין בק"ש משום שא"צ כוונה אלא בפס' ראשון, ולהנ"ל היה ראוי לפוטרו מק"ש לגמרי כיון שאינם יכולים לקיימה כהלכתה].

אכן המקשה דחה את דבריו, דבחתן לא שייך כלל טעם זה כיון שאין שום מצוה בעצם טרדתו, שהרי אינא מסייעת לו בקיום המצוה, וא"כ אין בק"ש הפריעה בקיום המצוה הראשונה.

והרב יח. כתב ד"ל עפ"י הרמב"ם בפ"ד מק"ש דחתן פטור מכל המצוות, [עפ"י חלק מהגירסאות, ראה שינוי נוסחאות] ואי נימא דפטור חתן מק"ש הוא משום שנטרד מלכוון בפס' ראשון מ"ט פטור מכל המצוות. אלא ודאי דהוא מחמת דטרוד מלכוון לצאת ד"ח המצוה, [ואפי' למ"ד מצוות אצ"כ, לכתחילה צריך לכוון, והוא דין דאורייתא כמש"כ הפמ"ג בפת"כ].

מה שדנו לגבי נר שהוא שלו ואינו ברשותו אם יוצאים בו יד"ח נר חנוכה, והוכיחו מהקצוה"ח בס"י תו דאיסור"נ חשיב שלו וא"ב, ואעפ"כ אפשר לצאת באתרוג ערלה הגם שיש דין לכם. העיר הרב י. יונגרמן דנשתרבה כאן טעות, דמפורש בגמ' בסוכה לה. דאתרוג ערלה פסול. אלא דיש להוכיח מהריטב"א שם שדן אם פסולו מטעם לכם, דלפ"ז אם אכן אינו מטעם לכם, יש ראיה דאיסור"נ חשיב לכם. [ובעצם הנדון יש להוכיח מ"מ דשלו ואינו ברשותו ל"ח לכם, ואכמ"ל]. והוסיף הרב צ. ב"י דבאמת כ"כ הבית מאיר ביו"ד רכא ועפ"י הריטב"א בסוכה דאיסור"נ מקרי לכם.

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"

הלוואות בפריסה של 200 תשלומים
לפרטים: א. ארנפרוינד 050-4150605

איליידים עד גיל ששה

לקביעת חברותא 9141217 24 שעות ביממה

דרושים לחברותות

נושא	מקום	שעה	טלפון
גמ' נשים	עדיף שד"ח		052-7451481
קידושין בעיון פרק ראשון			052-7653089
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
פסחים, באנגלית	זכרון משה	11:30 - 9:00	052-7653584
שיעור דף היומי	נתיבות המשפט 111	7:05	
פסחים גמ' רש"י	זכרון משה	12:00 - 11:00	057-3135605
דף היומי	משך חכמה		057-3114454
גמרא	חפציבה, בבית	פעמיים בשבוע 11:30-1:00	054-4737360
קידושין, דף לשבוע, מדף י"ד	כולל בית שלום	12:00 - 10:00	9740276
דף היומי	בית תפילה/משוכב נתיבות	7:00 - 6:00	052-7625466
ש"ע	קמ"ח	סוף שבוע	057-3168570
חושן משפט			052-7614024
גמ' (עדיף ברכות), רש"י ותוס'	ברכפלד		9760370
גמ' מועד	זכרון משה	12:30 - 10:00	052-7130901
עיון הלכה (עדיף ברכות)	זכרון משה	12:00 - 9:00	054-8441568
נשים/נזיקין, ללמד אברך	יש ימים בוקר ויש אחרצ'		9298517
גמ' חולין - עמוד ליום	זכרון משה		9340105
דף היומי	בבית		057-3101491
בשר וחלב טוש"ע	זכרון משה	שעה מתוך 7:00-4:00	052-7684038
דף היומי	קמ"ח	5:30 - 4:00	054-8424322
מ"ב דרשו	זכרון משה	שעה מתוך 7:00-4:00	052-7684038
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
	חשמונאים, בבית		9285124
הלכות מקוואות			054-9761746
מ"ב הלכות פסח	נתיב"מ, בבית	עד 10:00	052-7153594
דף היומי	זכרון מאיר		052-7614024
הלכה / מוסר	זכרון משה		054-8407350
כתובות	גמיש	יומיים מתוך א'ב'ג'ד' 8:30-11:00	057-3166988
גמיש. להשאיר הודעה	זכרון משה/היכל יצחק	10:00 - 9:00	6374394
הלכה סת"ם/נדה/שבת			050-2553310
מתקיים שיעור דף היומי	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	7:45	
חולין בבקיות מהירה	ברכפלד	10:30 - 9:30	054-8403599
בבא מציעא	גרין פארק	10:30 - 9:00	054-8462669
דף היומי (רצוי אברך מבוגר)	בבית/היכל הגר"ם	11:00 - 9:00	052-8952613
תענית, בחור ללמוד עם בחור	חכמת התורה ברח' מס"י	8:45 - 7:45	9740767
קנין הש"ס - דרשו	מרכזי בנאות הפסגה	11:00 - 9:00	052-7673706
מס' ברכות דף ליום	ברכפלד	10:30 - 9:30	050-4171130
מ"ב הלכות שבת	חפציבה	חצי שעה מתוך 9:00-11:30	052-7697695
נשים או נזיקין			052-7526975

בוקר

אחרצ'

ערב

חולמ

עשה תרומתך קבע
תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

